

60-72 Ay Çocuklarına Çocuk Haklarının Öğretiminde Eğitici Drama Yönteminin Kullanılmasına Yönelik Bir Olgubilim Çalışması

Songül KARTAL¹

Öz

Günümüzde okul öncesi dönemde çocuk hakları eğitimine her geçen gün biraz daha fazla önem verilmekte ve okul öncesi dönemde çocuk hakları konusunda nasıl ve hangi tür etkinliklerle farkındalık yaratılabileceği konusunda yapılmış çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Bu araştırma; 60-72 aylık çocukların, çocuk haklarına yönelik algılarını, çocuk hakları temalı eğitici drama uygulamaları ile çocukların algılarında değişimin olup olmadığını ve çocukların algılarındaki değişimin ne yönde olacağını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim araştırma deseni kullanılmıştır. Bu araştırma, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un Ümraniye ilçesinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir kamu okuluna devam eden 60-72 aylık 18 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Çocuk Hakları Resim Formları" ve "Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi" kullanılmıştır. Çocukların eğitici drama uygulamaları öncesinde ve sonrasında çizdikleri resimlerinden elde edilen bulguların analizinde içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Araştırma sonuçları, çocukların çocuk hakları temel ilkelerine yönelik algılarının gerçekleştirilen eğitici drama etkinlik uygulamaları sonrasında gelişip değiştiğini göstermektedir. Araştırma sonuçlarından yola çıkılarak araştırmacılara çocuk haklarının öğretiminde farklı yöntemlerle yeni araştırmalar gerçekleştirilip sonuçlarının paylaşılması önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, çocuk hakları eğitimi, eğitici drama, okul öncesi, olgubilim.

A Phenomenology Study on the Use of Educational Drama Method in Teaching Children's Rights to 60-72 Months Children

Abstract

Nowadays, more and more importance is given to children's rights education in the preschool period, and the number of studies held on how and what kinds of activities can raise awareness about children's rights in the preschool period is increasing. This research; was carried out to examine the perceptions of 60-72-month-old children towards children's rights, whether there is a change in children's perceptions with children's rights-themed educational drama applications, and in what direction the change in children's perceptions will be. The phenomenological research design, one of the qualitative research methods, was used in the research. This research was conducted in the 2022-2023 academic year with 18 students aged 60-72 months attending a public school affiliated with the Ministry of National Education in the Ümraniye district of Istanbul. The research study group was selected according to the purposeful sampling method. "Child Rights Drawing Forms" and "Child Rights Education Children's Question List" were used as data collection tools in the research. The content analysis method was used to analyze the findings obtained from the pictures which were drawn by the children before and after the educational drama applications. The research results show that children's perceptions of the basic principles of children's rights develop and change after the educational drama activity practices. Based on the research results, a suggestion was made to researchers to conduct new research with different methods in teaching children's rights and share the results.

Keywords: Child rights, child rights education, educational drama, preschool, phenomenology.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, songulkartal@gmail.com, ORCID: 0009-0003-4484-0626.

Makale Geçmiş	Geliş: 04.03.2024	Kabul: 01.05.2024	Yayın: 30.06.2024
Makale Türü	Araştırma Makalesi		
Önerilen Atf	Kartal, S. (2024). 60-72 Ay Çocuklarına Çocuk Haklarının Öğretiminde Eğitici Drama Yönteminin Kullanılmasına Yönelik Bir Olgubilim Çalışması. <i>Uluslararası Disiplinlerarası Mükemmellik Arayışı Dergisi (UDMAD)</i> , 4(1), 8-19.		

Giriş

İnsan yaşamının en kritik dönemi olan çocukluk, bireyin benliğinin oluştuğu ve yetişkinliğe geçmesine temel oluşturan değişim ve gelişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Geçmiş dönemlerde çocukluk kavramı henüz yetişkin olmamış, kendi kararlarını veremeyen biyolojik bir geçiş dönemi olarak açıklanmıştır (Sağlam ve Aral, 2016). Günümüzde ise çocukluk kavramına yönelik fikirlerin zaman içerisinde değiştiği ve çocukluk kavramının keskin sınırlarının olmadığı bilinmektedir (Güven, 2010) Çocuklar beceri eksikliğiyle tanımlanan ve henüz büyümemiş bireyler olmaktan çıkarak kendilerine ait gelişimsel özellikleri, yetenekleri, enerjileri olan kimi zaman ise geliştirilmeye, korunmaya muhtaç savunmasız birey konumuna gelmişlerdir (Akyüz, 2021).

Bugün dünyada çocukların hak sahibi olarak konumlanmalarını sağlayan ve birçok ülke tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi bir dünya ideale dayanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi uluslararası bir belge olup çocukların yaşamlarını iyileştirme konusunda çok fazla takdir toplamıştır. Bütün bu kabul ve takdire rağmen dünyanın birçok yerinde çocuklar yoksullukla, açlıkla, istismarla, şiddetle karşılaşmakta yeterli eğitim ve sağlık standartlarına ulaşamamaktadır (Karaman, 2019). Akyüz (2021) çocuk haklarını; çocuğun saygınlık ve özgürlüğünün korunduğu bir ortamda; bedensel, bilişsel, sosyal, duygusal ve ahlaki açılarından normal ve sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile devlet tarafından güvence altına alınan haklar olarak tanımlamaktadır. Çocuklara yalnızca çocuk olmaktan kaynaklı gereksinim duydukları korunma, bakım, özen ve şefkatin yanı sıra yaşamlarının önemli ve özel bir döneminde olmalarından dolayı zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişim olanaklarını sağlayabilmek çocuk haklarını kabul etme ve hayata geçirme eyleminin doğurduğu sorumluluklardandır (Uçuş, 2009).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde tüm insanların eşit olduğu, bu eşitliği sağlarken herhangi bir ayırım yapılamayacağı, yaşamlarının özel bir döneminde olan çocuklar için ise özel yardım ve ilgiye duyulan gereklilikten söz edilmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 2008). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Sözleşme aracılığı ile sözleşmeye taraf olan tüm devletlere çocuk haklarının yaygınlaştırılması ve nitelikli çocuk hakları eğitimi verilmesi konusunda çağrıda bulunmaktadır. Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalayarak çocuk haklarını yaygınlaştırmayı kabul etmektedir. Bu durum Türkiye'ye Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesine göre nitelikli bir çocuk hakları eğitimi konusunda harekete geçme sorumluluğu vermektedir (Dolanbay, 2011; Ulubey vd., 2013). Çocuk hakları eğitimiyle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine paralel eğitim-öğretim uygulamaları kastedilmektedir (Kükürtücü, 2019). Çocuk hakları eğitimi; çocukların sahip oldukları hakları bilmelerini, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tanınmasını, çocukların haklarını kullanmalarına fırsat tanıyan çocuk haklarını hayata geçirecek bilgi, beceri ve tutuma sahip olunmasını, haklarının gözetildiği ortamların oluşturulmasını sağlayan eğitim faaliyetleridir (Peker Ünal, 2010). Çocuk haklarına yönelik eğitim sadece çocuklara hangi haklara sahip olduklarını anlatmak değil aynı zamanda onlara haklarını yaşayacakları ortamlar sunmaktır. Bahsedilen özellikte ortamlar sunmak için yeterli bir zemine ihtiyaç vardır. Bu kapsamda bazı araştırmacılar tarafından çocuk merkezli programlar ve öğretim etkinlikleri üzerine çalışmalar yürütülmüştür (Küçükahmet vd., 2001). Uçuş (2009) çocuklara çeşitli eğitim-öğretim programları ile demokratik toplumlardaki yerleri öğretilerek günlük yaşamlarında yapılan haksızlıklara karşı kendilerini savunmaya yönelik bilinç ve farkındalık kazandırılabileceğini ifade etmiştir. Kepenekçi (2000), çocuk hakları eğitimine bireylerin günlük yaşamlarından örnekler ile başlanıp çocuk haklarının okul ve sınıf ortamına taşınmasıyla çocuklarda günlük yaşamlarında haksızlığa karşı kendilerini savunma farkındalığı ve haklara karşı saygı oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Washington (2010) okul öncesi dönemde uygulanan etkili çocuk hakları eğitimiyle, çocukların kendi haklarını kavramasının, gelecekte kendisi ile ilgili haklar konusunda farkındalığı olan ve bu durumun

savunuculuğunu yapan, bu bilinçle hareket eden kişilerin yetiştirilmesinde önemli olduğunu vurgulamıştır.

Çocuk hakları eğitiminde yalnızca düz anlatım yöntemlerine yer verilmesi ve eğitim ortamlarının çocukları aktif kılacak şekilde düzenlenmemesi istenilen kazanımlara ulaşılmasına ve çocuk haklarının öğrenilmesine engel teşkil etmektedir (Güngör ve Ateş, 2019). Bu engelin ortadan kaldırılması için hak öğretiminde grup etkileşimini ön plana çıkaran eğitici drama yöntemi tercih edilen yöntemler arasındadır. Eğitici drama, yaparak-yaşayarak öğrenmeye dayalı olduğundan ezberci eğitim yaklaşımına alternatif bir eğitim yöntemi sunmaktadır (Tekerek, 2006). Adıgüzel (2010) drama yöntemini, bir ya da daha çok insanın birbirleriyle veya başka nesnelere kullanarak etkileşimlerini sağlayan hareket temelli aktiviteler olarak tanımlamıştır.

Eğitici dramanın kullanıldığı çalışmalar bu yöntemin etkili sonuçları olduğunu göstermektedir. Örneğin; Arieli (2007), eğitici dramanın sınıf ortamına olumlu katkı sağladığını, çocukları eğlendirdiğini, öz saygıyı ve sosyal ilişkileri geliştirdiğini belirtmiştir. Karadağ ve Çalışkan (2006) eğitici drama yolu ile çocukların demokratik ortamlarda diğer kişilerle düşünce oluşturmayı ve birlikte hareket etmeyi öğrenebildiklerini ifade etmiştir. Lee (2013) eğitici dramanın çocukların akademik başarılarına olumlu katkı sağladığını ifade etmiştir. Bunların dışında Desailly'e göre (2012) dramanın faydaları; bedensel ve uygulamalı yollarla öğrenmenin kalıcılığını sağlaması, sunum becerileri ve öz güven kazandırması, çocukları konulara heyecanlı bir şekilde adapte etmesi, çocukların güven içerisinde etkileşim kurmalarını, farklı tepkileri veya fikirleri deneyimleyebilmelerini sağlamasıdır. McNaughton (2004), eğitici dramanın kişinin karar verme ve iletişim becerilerinin gelişimine katkı sağlayabileceğini ve çocukların arkadaşlarına karşı duyarlılık kazanmalarına yardımcı olabileceğini savunmaktadır. Yıldırım ve Acarlıoğlu (2022) dramanın farklı konularda yetkinliği artırdığını ve akılda tutmayı desteklediğini savunmaktadır. Kaya (2002) en ideal öğrenmenin aktif öğrenme olduğunu; ayrıca drama uygulamaları ile derslerin yaparak yaşayarak öğrenme temelli işlenmesi sonucunda bilgilerin özümsemiğini, tavır ve hareket gelişiminde dramanın etkin role sahip olduğunu belirtmiştir.

Alanyazın incelendiğinde 60-72 ay çocuklarına çocuk haklarının öğretiminde eğitici drama yönteminin kullanıldığı çalışmaların sınırlı olduğu (Andiç, 2023), Millî Eğitim Bakanlığının Okul Öncesi Eğitim Programı incelendiğinde ise çocuk haklarına sadece belirli gün ve haftalar çerçevesinde yer verildiği görülmektedir. Ayrıca çocukların kendi hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları bilinmektedir (Karaman, 2019). Bu gerekçeler ile birlikte çocukların haklarını, hakların hayata geçirildiği, korunduğu, gözetildiği demokratik bir ortamda, alternatif bir eğitim-öğretim metodu olan eğitici drama yöntemi ile öğrenmeleri gerektiği düşüncesi bu araştırmanın başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı; 60-72 aylık çocukların, çocuk haklarına yönelik algılarını incelemek ve çocuk hakları temalı gerçekleştirilen eğitici drama uygulamalarının çocukların algılarında bir değişime olanak verip vermeyeceğini araştırmak, çocukların algılarındaki çeşitlilik ve değişimin ne yönde olacağını betimlemek ve yorumlamaktır. Bu amaçla araştırma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır;

1. 60-72 ay grubundaki çocukların sahip oldukları haklara yönelik çizdikleri resimlerde haklarına yönelik algıları eğitici drama etkinlikleri öncesi ve sonrasında nasıldır?
2. 60-72 ay grubundaki çocukların Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesine verdikleri cevaplar eğitici drama etkinlikleri öncesi ve sonrasında nasıldır?

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, önemli olanın genellemelerin değil, derin ve özgün bilginin olduğunu iddia eden, çalışma grubunun küçük olduğu bir araştırma türüdür (Baltacı, 2019). Nitel araştırmalar; durumlar, ilişkiler, materyaller veya etkinliklerin özelliklerinin incelendiği araştırmalardır (Fraenkel ve Wallen, 2006). Tabiata uygun ve dünyayı yorumlayıcı bir yaklaşım olan nitel araştırmacılar olayları incelemek, anlamlandırmak ve yorumlamak için çaba sarf edilir (Denzin ve Lincoln, 2005). Okul öncesi dönemdeki çocukların çocuk hakları eğitimi öncesinde ve sonrasında fikirlerinin nasıl farklılaştığını ve geliştiğini anlayabilmek için

oluşturulan eğitici drama etkinlikleri çocuk haklarının okul öncesi dönemdeki çocukların bakış açısıyla derinlemesine incelenmesini gerektirdiği için araştırmada yaklaşım olarak nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmada olgubilim araştırma deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkına vardığımız fakat detaylı olarak bir anlayış geliştiremediğimiz durumlara odaklanan, nitel çalışmanın temelini teşkil eden desenlerden biridir. Olgubilim çalışmalarında bilgi kaynaklarını araştırmanın yoğunlaştığı olguyu yaşamakta olan ve bunu dışa vurabilen kişiler veya gruplar oluşturmaktadır. Olgubilim araştırmaları genellenebilir ve kesin sonuçlar ortaya çıkarmayabilir. Fakat bir olguyu daha iyi tanıyıp anlamamıza yardımcı olabilecek sonuçları sağlayan açıklamalar, yaşantılar ve örnekler sunabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma kapsamında okul öncesi dönemdeki çocukların çocuk hakları algıları incelenmeye, anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi, içerik olarak zengin olduğu düşünülen durumların ayrıntılı incelenmesinde kolaylık sağlamaktadır (Baltacı, 2019). Amaçlı örnekleme, belirli ölçütlerin karşılandığı ya da belirli özellikleri taşıyan bir ya da daha fazla özel durumda çalışılmak istenildiğinde tercih edilen bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2021). Bu araştırma; 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un Ümraniye ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet okuluna devam eden, daha önce çocuk hakları eğitimi almamış, 60-72 aylık 7 kız ve 11 erkek toplam 18 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu bir seneden daha fazla okul öncesi eğitimi almıştır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmaların güvenilirlik ve geçerliğini arttırmak için birden çok veri toplama metodunun kullanılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu sebeple çalışmanın veri toplama sürecinde "Çocuk Resim Formlarından" ve "Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesinden" (Washington, 2010) faydalanılmıştır.

Çocuk Hakları Resim Formları: Çalışma grubundaki çocuklardan ilk olarak "Çocuk Hakları" denildiği zaman akıllarına gelenleri çizmeleri istenmiş, sonraki aşamada ise çocuklarla birebir görüşmeler yapılarak; çizdikleri resimleri sözel olarak ifade etmeleri istenmiştir. Çocukların sözel ifadeleri ve yapmış oldukları açıklamalar araştırmacı tarafından kaydedilmiştir. Çocukların birbirlerinden etkilenmemesi için resim çizimleri uygulama sınıfının şeflik odasında bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Çocuklar diğer çocukların çizdiği resimleri görmemiş ve söylediği cevapları duymamıştır. Çalışma grubuna çocuk haklarının öğretiminde araştırmacı tarafından geliştirilen sekiz haftalık Eğitici Drama Etkinlik Oturumları uygulandıktan sonra resim formları bireysel olarak tekrar uygulanmıştır.

Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi: Çocuk haklarının öğretimi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen sekiz haftalık Eğitici Drama Etkinlik Oturumları öncesinde çalışma grubuna Washington (2010) tarafından geliştirilen "Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi" bireysel olarak uygulanmıştır. Washington (2010), soru listesinin geçerlilik ve güvenilirliğini gerekli izinleri alarak resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu 285 çocuğa ulaşarak test etmiştir. Soru listesinde yer alan soruların tümü Çocuk Hakları Sözleşmesinin maddelerinden ilham alınarak sadeleştirilip, program öncesinde çocuklara uygulanmış, çocukların çocuk hakları konusunda düşünce ve bilgileri değerlendirilip, program sonrası tekrar aynı soru listesi aracılığı ile programın sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Soru listesinin ilk bölümünde çocuklarla ilgili şahsi bilgileri (yaş, cinsiyet, önceki sene anaokuluna devam edip etmediği) içeren sorular yer almaktadır. 2. Bölüm eğitmenin çocuklara yöneltmesi gereken 34 adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Soru listesinde 3. Bölümde çocukların evet veya hayır biçiminde yanıtlayacağı 13 adet soru yer almaktadır. Araştırmada Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesinin 2. Bölümünde yer alan 34 adet açık uçlu soru çocukların yaş grupları küçük olduğu için dikkatlerinin dağılmaması ve odaklanabilmeleri açısından iki bölüme ayrılarak uygulanmıştır. 3.

bölümde yer alan 13 adet soru daha sonra uygulanarak Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Çocuk Resimleri Analizi: Çocukların eğitici drama uygulamaları öncesinde ve sonrasında çizdikleri resimlerinden elde edilen bulguların analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan belli kurallara dayalı kodlamalar ile bir metnin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği yinelenebilir, sistematik bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2021). İçerik analizi ile elde edilen veriler diğer yöntemlere göre daha derin işlemlere tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde organize edilmesi ve verileri açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada öncelikle çocukların çizmiş oldukları resimler ve yapılan görüşmelerden ham veriler elde edilmiştir. Ham verilerin elde edilmesinden sonra verilerin kodlanıp temaların oluşturulması aşamasında araştırmacı dışında bir uzmanın yardımına başvurulmuştur. Ham veriler uzman ve araştırmacı tarafından birbirlerinden bağımsız bir şekilde kodlanmıştır. Oluşturulan bu kodlar tartışılarak uygun temalar altında birleştirilmiştir. Ardından kodlar ve temalar içerik ve frekans analizi çerçevesinde tekrar değerlendirilmeye alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çocukların eğitici drama uygulamaları öncesinde ve sonrasında çizdikleri resimlerinden elde edilen verilerin içsel tutarlılığı ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen güvenilirlik formülü (Güvenirlik: Görüş Birliği / Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı) kullanılmıştır. Miles ve Huberman güvenilirlik formülüne göre iki farklı alan uzmanı daha önceden belirlenen temalar doğrultusunda verileri kodlayarak analiz etmektedirler. Yapılan bu kodlamalar sonucunda alt temalar oluşturulmaktadır. Böylece uzmanlar arasında görüş birliğine varılan ve görüş ayrılığına düşülen alt temalar tespit edilmekte, güvenilirlik formülü ile iki uzmanın görüşleri arasındaki uyum oranı belirlenebilmektedir (Akt. Yanpar Yelken, 2009). Bu çalışmada veri analizinin güvenilirliğini belirlemek için yapılan işlemler sonucunda her bir tema için Miles-Huberman güvenilirlik formülü değerinin %70'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu da araştırmacının kodlamalarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi Analizi: Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi (Washington, 2010) ön test-son test şeklinde uygulandıktan sonra çocukların yanıtları açık uçlu olduğu için gruplandırılmış ve tablolar ile gösterilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda çalışılan ortamda ortaya çıkan her şeyi veri olarak kaydetmek güvenirlidir (Büyüköztürk vd., 2021). Bu çalışmada güvenilirliği arttırmak için araştırmacı tarafından çalışma süresince uygulamanın yapıldığı ortam, izlenen bütün adımlar, uygulama süreci ve görüşmelerden elde edilen bütün notlar kaydedilmiştir. Veri olarak tamamı kullanılmayan bu notlar, araştırmacının yaptığı çalışmayı yeniden gözden geçirmesine olanak sağlamıştır. Araştırma süresince fotoğraflar çekilmiş, ses ve görüntü kayıtları alınarak verilerin doğruluğu teyit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada eğitici drama etkinlikleri içerisinde yer alan tartışma ve değerlendirme sorularına çocukların verdikleri yanıtlara ekleme yapılmadan doğrudan yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada izlenen yol ve her bir aşama detaylı olarak tanımlanmıştır.

Araştırmada verilerin dış geçerliğini arttırmak için araştırmacının konumuna, veri analizinde kullanılan kavramsal çerçeveye, çalışmada veri kaynağı olan çocuklara ve izlenen tüm süreçlere yönelik detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca aynı konuda çalışacak diğer araştırmacıların başka ortamlarda benzer çalışmaları yapmaları ve sonuçları anlamaları için araştırma bulguları, analizler ve kategoriler açık bir şekilde sunulmuştur. Araştırmacıların ilgi duydukları ve çalıştıkları alan ile ilgili var olan düşünce ve önyargıları araştırmalara yansıtıldığında araştırmanın iç geçerliği etkilenebilmektedir (Johnson ve Christensen, 2014). Bu çalışmada iç geçerliğinin sağlanması için uygulanan eğitici drama etkinlik planları yazılma sürecinde tez danışmanı ve iki uzman akademisyen tarafından; uygulama sırasında ise tez danışmanı tarafından kontrol edilmiştir. Bu şekilde

araştırmacının düşünce ve yargılarını inceleme ve uygulama boyutunda araştırmadan uzak tutulması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bulgular bölümünde, “Çocuk Hakları Resim Formlarından” elde edilen verilerin analizine, Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesinde yer alan soruların yanıtlarına dair bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgular, aşağıda yer verilen başlıklar altında toplanarak, yorumlanmış ve çalışmanın sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır. Çocuk Hakları Resim Formlarına ait bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Çocukların Eğitici Drama Uygulamaları Öncesinde Çizdikleri Resimlerde Yer Alan İçerikler

Kategori	Kodlar	f	Kategori	Kodlar	f
Aile Fertleri	Anne	5	Ulaşım Araçları	Karavan	1
	Baba	4		Gemi	1
	Kendisi	4		Araba	2
	Abla	1		Roket	1
	Abi	1		Ambulans	1
	Kardeşi	1		Uçak	1
Diğer Fertler	İnsan	1	Yiyecek ve İçecekler	Yemek	1
	Çocuk	10		Elma	1
Bitki Türleri	Ağaç	1		Kiraz	1
	Çimenlik	3		Çilek	1
	Çiçek	3		Muz	1
Hayvan Türleri	Panda	1		Mandalina	1
	Kelebek	3	Armut	1	
	Uğur Böceği	1	Oyun ve Oyun Materyalleri	Lego	1
Tabiat/Doğa Olayları	Gökyüzü	1		Satranç	1
	Yıldız	1	Top	1	
	Dağ	1	Bahçe Oyuncakları	Tırmanma Merdiveni	1
	Su	1		Su Havuzu	1
	Bulut	1		Oyun Parkı	1
	Güneş	4		Top Havuzu	2
	Çamur	1	Pota	1	
Yağmur	2	Ortamlar	Kreş	1	
Ev ve Ev Araç ve Gereçleri	Yatak		1	Dünya	1
	Ev	2	Diğer	Kalp	1
	Kapı	1		Albüm	1
	Merdiven	1		Telefon	1
	Çerçeve	1		Mıknatıs	1
	Masa	1		Demir	1
	Mutfak	1		Harfler	1
	Televizyon	1		Rakamlar	1
	Sandalye	2		Resim	1
				Kitap	1
		Şemsiye		1	
		Noktalar	1		
		Piyano	1		

Tablo incelendiğinde, aile fertleri kategorisinde en çok anne figürünü resmettikleri, diğer fertler kategorisinde en çok “çocuk” figürünü resmettikleri görülmektedir. Bitki türleri kategorisinde en çok “çimenlik ve çiçekleri” resmettikleri, hayvan türleri kategorisinde en çok “kelebekleri” resmettikleri, tabiat/doğa olayları kategorisinde en çok “güneşi” çizdikleri görülmüştür. Ulaşım araçları kategorisinde en çok “arabaları” resmettikleri, bahçe oyuncakları kategorisinde en çok “top havuzunu” resmettikleri, ev ve ev araç-gereçleri kategorisinde en çok “ev ve sandalyeleri” resmettikleri görülmektedir. Tablo 1 incelendiğinde, çocukların eğitici drama uygulamaları öncesinde çizdikleri

resimlerin veri analizleri sonucunda 12 kategori ve 65 koda ulaşıldığı görülmektedir. Çocuk Hakları Resim Formlarına ait bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Çocukların Eğitici Drama Uygulamaları Sonrasında Çizdikleri Resimlerde Yer Alan İçerikler

Kategori	Kodlar	f	Kategori	Kodlar	f	
Aile Fertleri	Anne	3	Ulaşım Araçları	İtfaiye	1	
	Baba	7		Roket	1	
	Kendisi	6		Ambulans	1	
Diğer Fertler	Arkadaş	1		Uçak	2	
	Doktor	1	Yiyecek ve İçecekler	Çilek	1	
	İnsanlar	4		Elma	1	
	Savaşan		Oyun ve Oyun Materyalleri	Hulahop	1	
	İnsanlar	2		Sek Sek Oyunu	1	
	Engelli Çocuk	7		Oyuncak Bebek	1	
	Hasta Çocuk	1		Oyuncak İnsan	1	
	Hırsız	1		Oyuncak Araba	1	
	Çocuk	8		Oyuncak Ev	1	
	Bitki Türleri	Ağaç		4	Kumdan Kale	1
	Bitki	1		Küp	1	
	Çimenlik	9		Lego	1	
	Çiçek	6		Top	1	
Hayvan Türleri	Kuş	1	Balon	1		
	Köpek	1	Labirent	1		
	Kelebek	2	Bahçe Oyuncakları	Kaydırak	3	
Tabiat/Doğa Olayları	Gökyüzü	3		Salıncak	4	
	Gökkuşağı	2		Tırmanma Merdiveni	2	
	Rüzgâr	1		Tahterevalli	1	
	Yangın	1		Kum Havuzu	2	
	Duman	1		Kova	1	
	Su	1		Tırmık	1	
	Bulut	9		Kürek	1	
	Güneş	13		Elek	1	
Yağmur	1	Uçurtma		1		
Ortamlar	Ev	9	Diğer	Kalp	3	
	Okul	4		Düşünce Balonu	1	
	Spor Alanı	1		Yol	1	
Medikal Materyaller	Medikal İşareti	1		Yakıt	1	
	Serum	1		Şifre	1	
	İlaç	1				
	Tekerlekli			Harfler	6	
	Sandalye	6				
	İlkyardım					
Çantası	1	Rakamlar		6		
		Kimlik	1			
		Futbol Takım Sembolü	1			
		Mavi (Buz) Adam	1			

Tablo 2'ye bakıldığında; aile fertleri kategorisinde en çok "baba" figürünü resmettikleri, diğer fertler kategorisinde yine en çok "çocuk" figürünü resmettikleri görülmektedir. Bitki türleri kategorisinde en çok "çimenlik" resmettikleri, hayvan türleri kategorisinde en çok "kelebekleri" resmettikleri, tabiat/doğa olayları kategorisinde en çok "güneşi" çizdikleri görülmüştür. Ulaşım araçları kategorisinde en çok "uçakları" resmettikleri, bahçe oyuncakları kategorisinde en çok "salıncak" resmettikleri, ortamlar kategorisinde en çok "evi" resmettikleri, medikal materyaller kategorisinde en çok "tekerlekli sandalyeyi" resmettikleri, diğer kategorisinde en çok "harfleri ve rakamları" resmettikleri görülmektedir. Çocukların eğitici drama uygulamaları sonrasında çizdikleri resimlerin veri analizleri sonucunda 13 kategori ve 75 koda ulaşılmıştır. Eğitici drama uygulamaları sonrasında çocukların çizdikleri resim formlarına medikal materyaller kategorisinin eklendiği görülmektedir. Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesine ait bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Çocukların “İstedğim her şeyi yapabilirim, çünkü;” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Dağılımları

Sorulara verilen yanıtlar	Ön test	Son test
“Annem ve babam izin veriyor”	5	0
“Biliyorum”	3	0
“Ben çocuğum/18 yaşına kadar çocuğum”	8	10
“Çocuk haklarım var/Bu benim hakkım”	0	8
“Oynayabilirim”	1	0
“Bu benim hayatım”	1	0
Toplam	18	18

Tabloya göre, eğitici drama etkinlikleri uygulanmadan önce bu soruya çocuklar “Ben çocuğum/18 yaşına kadar çocuğum”, “Annem ve babam izin veriyor” ve “Bilmiyorum” cevaplarını vermişlerdir. Eğitici drama etkinlikleri uygulandıktan sonra tekrar sorulduğunda “Ben çocuğum/18 yaşına kadar çocuğum” cevabında artış görülmüştür. Bazı çocuklar ise “Çocuk haklarım var/ Bu benim hakkım” şeklinde cevap vermiştir. Eğitici drama uygulamaları öncesinde ve sonrasında uygulanan Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesinin bulgulardan elde edilen sonuçlar çocukların çocuk hakları konusundaki algılarında değişim olduğunu ve çocuk haklarına yönelik düşüncelerinin daha fazla anlam kazandığını göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Washington (2010) da çocuk hakları ile ilgili eğitim almanın çocukların algılarında değişime yol açtığını ifade etmiştir. Covell ve Howe (1999) da yaptıkları araştırmanın sonucunda çocuk hakları eğitimi alan ve almayan çocukların başkalarının haklarına saygı gösterme düzeylerini incelemiş ve bu eğitimi alan çocukların çocuk haklarını içselleştirerek öğrendiklerini ifade etmiştir. Araştırmanın uygulama sürecinde gerçekleştirilen eğitici drama etkinlikleri, çocukların çocuk hakları konusunda kendilerini ifade etmelerine ve düşüncelerinin öğrenilmesine olanak sağlamıştır. Çocukların etkinlikler sırasındaki paylaşımları; korunma, eğitim, barınma ve sağlık gibi sahip olmaları gereken temel hakları ifade ettiklerini göstermektedir. Alanyazın incelendiğinde drama uygulamalarının algı gelişimine yönelik olumlu etkilerine dair bulgulara rastlanmaktadır. Aykaç ve Köğce (2014) ve Aytaş (2013), yaparak ve yaşayarak uygulanan eğitici drama etkinliklerinin çocukların algılarını geliştirdiğini ve çeşitlendirdiğini savunmuştur. Eğitici dramanın farklı fikirleri ve derinlemesine öğrenmeyi dikkate alması, sanatsal gelişimi ve günlük yaşantıları destekleyici etkinliklere yer vermesi diğer yöntemlere nazaran daha etkili olduğunu göstermektedir (Waldron ve Ruane, 2010). Çocuk hakları eğitimine çocukların kendi yaşamlarından örneklerle başlamak, çocuk haklarını okul ve sınıf ortamına yansıtmak, çocukların günlük yaşamlarında haklara saygılı olmalarını sağlamak ve haklarını arama konusunda farkındalıklarını geliştirmek önem arz etmektedir (Kepenekçi, 2000). Araştırma sürecinde yaşantı ve deneyimlerden yola çıkılarak hazırlanan ve uygulanan eğitici drama etkinliklerinin algı gelişimine yönelik etkileri bu bulgularla örtüşmektedir.

Çocukların tartışma ve değerlendirme sorularına verdikleri yanıtlar; eğitim, korunma hakkı, çocuk hakları konusunda bilgi edinme, okul ve okul dışındaki günlük yaşamlarında hakların kullanımına yönelik algı geliştirdiklerini göstermektedir. Çocuk haklarına yönelik algı geliştiren çocuklar, günlük yaşamlarında da haklar konusunda hassas davranmaktadırlar. Çocukların eğitici drama uygulamaları sırasındaki davranışları ve kullandıkları ifadeler kendilerine güven duyduklarını ve mutlu hissettiklerini göstermektedir. Hendrix ve diğerleri (2012) araştırmalarında çocukların drama aktivitelerinin uygulanması sürecinde eğlenerek öğrendiklerini ifade etmiştir. Eğitimde dramanın kullanılması interaktif öğrenme ortamları sunmakta ve okul programlarının ilgi çekici, eğlenceli ve yaratıcı hale gelmesini sağlamaktadır (Baldwin ve Fleming, 2003). Eğitici drama eğlence, mizah, yaratıcı oyunlar, etkin dinleme, öğrenme süreçlerine aktif katılım, düşünce farklılıklarını kabul etme, öz saygı, kişisel zenginleşme, birey olarak çocuğa saygı, çocukların deneyimlerine saygı, çocukların öğrenmek istediklerine kendilerinin karar vermesi, kavramsal öğrenme, duygusal ve öznel tepkileri içermek, davranış ve tutum değişikliklerini özendirme, öğrenilen bilgilerin pratikte uygulanması gibi özelliklerinden dolayı çocuk hakları eğitiminde kullanılabilecek etkili bir yöntemdir (Flowers, 2007).

Greene ve diğerleri (2008) yaptıkları araştırmada haklar ile beraber sorumluluklar öğretilmediğinde bireylerin sadece özgürlüklere dayalı algı geliştirdiklerini, bu yüzden de çocuklara geleceğin yetişkinleri olarak kazanacakları hakların, rollerin ve sorumlulukların beraber öğretildiği programların geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Unutkan (2008), uyguladığı Okul Öncesi Eğitim Programı çerçevesinde çocuk hakları eğitimine, uzun dönemde ise insan hakları eğitimine dayanak oluşturacak amaçlar ve kazanımların var olduğunu belirtmiştir. Planlı bir toplumsal çevre içerisinde, çocukların barışın önemini, kendisini başkalarının yerine koymayı, kendisi ve başkalarının gereksinimlerine duyarlı olmayı, farklılıklara saygı duymayı, hoşgörülü olmayı öğrenebileceklerini savunmuştur. Araştırma sürecinde hazırlanıp, uygulanan eğitici drama uygulamalarının Unutkan'ın (2008) hazırlanmış olduğu programa benzer amaçlar taşıdığı görülmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2013'de yayınladığı Okul Öncesi Eğitim Programı incelendiğinde, programın içeriğinde iş birliği yapma, kendisinin ve başkalarının haklarını koruma, başkalarına saygılı olma, sorumluluk alma, kendini tanıma, empati kurma ve problem çözme gibi çocuk hakları konusunun öğrenilmesini sağlayan ve destekleyen kazanımların olduğu görülmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2013). Diğer araştırmacılara göre de (Batur Musaoğlu ve Haktanır, 2012) Çocuk Hakları Sözleşmesi ile Okul Öncesi Eğitim Programı arasında birebir örtüşme olmamasına rağmen, eğitim programı çocuk hakları kavramlarını esas almaktadır. Bu araştırmada eğitici drama etkinlik planları içerisinde yer alan ve çocuk hakları konusunun öğrenilmesini sağlayan kazanımlar Millî Eğitim Bakanlığının Okul Öncesi Eğitim Programından alınmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesi ile devletler çocukların eğitim alanındaki haklarını kabul etmişlerdir. Fırsat eşitliğinin sağlanması adına ilköğretimin herkes için ücretsiz ve zorunlu hâle getirilmesi, ihtiyaç halinde finansal yardımların yapılması, ortaöğretim kademesinde mesleki eğitimin desteklenmesi, meslek seçimine rehberlik edilmesi, yükseköğretim kurumlarının herkese açık hale getirilmesi gerekliliği savunulmuştur (Kent Kükürtcü, 2019). Öğrencilerin eğitim kurumlarına düzenli bir şekilde devam etmeleri konusunda alınacak tedbirlerin devletlerin sorumluluğunda olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte Millî Eğitimin Temel İlkeleri arasında hiçbir ayırım ve ayrıcalık gözetilmeksizin eğitim kurumlarının herkese açık olduğu ifadesi yer almaktadır. İlköğretim ve Eğitim Kanununda ilköğretimin, öğrenim çağındaki tüm çocuklar için parasız ve zorunlu olduğu ifadesi bulunmaktadır. Bu ilkeler eğitim hakkının uluslararası ve ulusal bağlamdaki önemine vurgu yapmaktadır. Çocukların çocuk hakları konusunda çizmiş oldukları resimlerden ve çocuk soru listesinden elde edilen bulgular eğitici drama uygulamalarının çocukların eğitim alanındaki haklarına yönelik algılarını geliştirdiğini göstermektedir. Eğitim hakkı konusundaki görüşler ile araştırmanın sonuçları bu anlamda ilgili literatürle tutarlılık göstermektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 23. Maddesi özel gereksinimli çocukların sosyal hayata katılımını kolaylaştıracak ve kendilerine güvenlerini geliştirecek şartların oluşturulması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Araştırmada çocukların şiddetten ve ayrımcılıktan korunma hakkı, özel gereksinimi olan çocuklara yardım etme, arkadaşları arasında ayrımcılık yapmama ve farklı özellikleri ile dalga geçmeme, katılım hakkı, düşünce özgürlüğü gibi konularda algı geliştirmelerine yardımcı olacak eğitici drama etkinlikleri ne yer verilmiştir.

Eğitici drama uygulamaları; demokratik bir vatandaş olmak ve toplu yaşamak için gereken bilgi ve becerilerin kazanılmasını, çocuk haklarının içselleştirilmesini sağlayan bir ortam sunmaktadır (Önder, 2016). Alderson (1999), "sözleri hareketlerle içselleştirmek" olarak nitelendirdiği yaklaşımında çocuk haklarının yalnızca öğretilmekle kalmayıp yaşandığı, içselleştirildiği ve saygı duyulduğu bir eğitim modelinden bahsetmiştir. Araştırma kapsamında yer verilen eğitici drama etkinlikleri; çocuklara grup içerisinde yaşantılar geçirebilecekleri, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri demokratik bir ortam sunmaktadır. 60-72 ay çocuklarına çocuk haklarının öğretiminde eğitici drama yönteminin kullanıldığı bu araştırma ile çocukların;

- Kendilerini on sekiz yaşına kadar çocuk olarak nitelendirmeyi,
- İsimlerinin anlamlarını ve bir isme sahip olma haklarının olduğunu,
- Barış kavramını olumlu yönde anlamlandırıp, bütün insanların yaşamlarını barış içerisinde sürdürmeleri gerektiğini,
- Savaşın kötü bir şey olduğunu,

- Fikirlerini istediği biçimde ifade etme haklarının olduğunu,
- Cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm çocukların eşit haklara sahip olduklarını,
- Sıraya girmenin saygı belirtisi olduğunu, arkadaşlarının haklarına saygı göstermeleri gerektiğini,
- Özgürlük kavramını mutluluk ve başkalarının hakkını yemeden istediğini yapmak olarak nitelendirmeyi,
- Yapmak istediklerini hakları varsa yapabileceklerini,
- Oyun oynama ve sıcak bir yuvada yaşama haklarının olduğunu,
- Sevgi kavramını olumlu yönde anlamlandırmayı,
- Çocuk kitaplarının hangi özelliklerde olması gerektiğini,
- Sanatın anlamını,
- Yanlış bir şey yaptıklarında nasıl davranmaları gerektiğini,
- Çevresine karşı duyarlı olmayı,
- Arkadaşlarına neden saygı duymaları gerektiğini,
- Boş zamanlarında neler yapabileceklerini,
- Hastalandıklarında doktora gitme haklarının olduğunu,
- Farklı ülkelerde yaşayan çocukların haklarının olduğunu ve aynı şekilde korunmaları gerektiğini,
- Dünyada kendilerinden daha yoksul çocukların olabileceğini,
- Özel gereksinimli çocukların kendileri ile eşit haklara sahip olduklarını,
- Dünyada farklı ülkeler, kültürler, farklı dillerde konuşan insanlar ve çocukların olduğunu,
- En önemlisi de çocuk haklarının ne anlama geldiğini öğrendikleri görülmüştür.

Öneriler

Araştırma kapsamında okul öncesi çocuklarından çocuk hakları eğitimine ilişkin elde edilen bulgular sonucunda uygulayıcılara, araştırmacılara ve karar alıcı kurumlara yönelik çeşitli öneriler getirilmiştir.

Uygulayıcılara Öneriler

Araştırma bulgularından hareketle, eğitici drama etkinliklerinin yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi desteklemesi, çocukları aktif kılması gibi özelliklerinden dolayı çocuk hakları öğretiminde farklı yaş grupları için de kullanılması önerilebilir. Eğitici drama belirli konularda farklı aktiviteleri içerisinde barındıran bir uzmanlık alanıdır. Çocukların konuları özümseyebilmesi için o konularla ilgili farklı drama aktivitelerinden faydalanılabilir. Bu bağlamda eğitici drama planlarının içeriğinde yer alan kazanım ve göstergelerin, farklı drama aktiviteleri kullanılarak da gerçekleştirilmesi önerilebilir. Bu araştırmada eğitici drama yöntemi kullanılmıştır. Ancak farklı alternatif yöntemler kullanılarak çocuk hakları eğitiminde yeni araştırmalar gerçekleştirilip sonuçları paylaşılabilir. Çocuk haklarının öğretimiyle ilgili farklı yöntemlerin karşılaştırıldığı ve sonuçlarının paylaşıldığı deneysel çalışmalar yapılabilir.

Araştırmacılara ve Karar Alıcı Kurumlara Öneriler

Çocuk Hakları Eğitimine okul öncesi eğitim programında ayrıntılı yer verilmesi önerilebilir. Çalışmada belirli çocuk haklarına yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Çocuk hakları kapsamında yer alan diğer haklara yönelik eğitici drama aktiviteleri hazırlanarak uygulamaların çerçevesinin geliştirilmesi önerilebilir. Yaş grubuna göre gelişimsel özellikler değişebilmektedir. Farklı yaş gruplarındaki çocukların zihinsel, psiko-motor ve duyuşsal gelişim özellikleri de farklıdır. Farklı yaş gruplarındaki çocukların gelişimsel özelliklerine göre eğitici drama etkinliklerinin geliştirilmesi önerilebilir. Çocuk haklarının öğretiminde eğitici drama yönteminin kullanılmasının farklı yaş gruplarındaki çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırılması önerilebilir.

Kaynakça

Adıgüzel, Ö. (2015). *Eğitimde Yaratıcı Drama*. Pegem Akademi.

Akyüz, E. (2021). *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*. Pegem Akademi.

- Alderson, P. (1999). Human Rights and Democracy in Schools do They Mean More than Picking up Litter and not Killing Whales". *The International Journal of Children s Right*, 7(2), 185-205.
- Andiç, E. (2023). Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Drama ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin Eğilimi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Arieli, B. (2007). The Integration of Creative Drama into Science Teaching, [Doctor of Philosophy Thesis]. Kansas State University.
- Aykaç, M. ve Köğce, D. (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Matematik Derslerinde Yaratıcı Drama Yöntemini Kullanma Durumlarının İncelenmesi, *Tarih Okulu Dergisi*, 7(17), 907-938.
- Aytaş, G. (2013). Yaratıcı Dramanın Algısal Öğrenmedeki Rolü. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 101-106.
- Baldwin, P. & Fleming, K. (2003). *Teaching Literacy Through Drama Creative Approaches*, New York: Routledge Falmer.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Covell, K. & Howe R. (1999). The Impact of Children’s Rights Education: A Canadian Study. *International Journal of Children’s Rights*. 7, 171-183. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Desally, J. (2012). *Tiyatronun Abc’si*. Say Yayınları.
- Dolanbay, H. (2011). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları ve Demokrasi Dersinin İşlenişine İlişkin Görüşleri, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Flowers, N. (2007). *Compassito: Manuel on Human Rights Education for Children*, Council of Europe.
- Greene, J. C., Caracelli, V. J. & Graham, W. F. (1989). Toward a Conceptual Framework for Mixed-Method Evaluation Designs, *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11(3), 255-274.
- Güngör, B. ve Ateş, A. (2019). Okul Öncesi Çocuk Gelişiminde Yaratıcı Dramanın Katkıları, *Zfwt Dergisi*, 1, 185-199.
- Güven, İ. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Naturel Yayıncılık.
- Hendrix, R., Eick, C. & Shannon, D. (2012). The İntegration of Creative Drama in an Inquiry-Based Elementary Program: The Effect on Student Attitude and Conceptual Learning. *Journal of Science Teacher Education*. 23(7), 823-846.
- Karadağ, E. ve Çalışkan, N. (2006). İlköğretim Birinci Kademesi Öğrencilerinin Drama Yöntemine Karşı Tutumlarının Değerlendirilmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 45-57.
- Karaman-Kepençi, Y. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Anı Yayıncılık.
- Karaman, E. R. (2019). Sınıf Öğretmeni Adaylarına Yönelik Çocuk Hakları Eğitiminde Bir Yöntem Olarak Yaratıcı Dramanın Kullanılması, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Kaya, M. (2002). Polisin İnsan Hakları Eğitiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Kullanılması, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kent Kükürtcü, S. (2019). Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Çocukların Demokratik Davranışlarına Etkisi, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Küçükahmet, L., Borçbakan, H. ve Karamanoğlu, S. (2001). *İlköğretimde Drama*. L. Küçükahmet,, H. Borçbakan & S. Karamanoğlu (Çev.). Nobel Yayınları.
- Lee, B. (2013). The process of Developing a Partnership between Teaching Artists and Teachers, *Teaching Artist Journal*, 11(1), 26-34.
- MEB, (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara.
- Mcnaughton, M. J. (2004). Educational Drama in Teaching of Education for Sustainability. *Enviromental Educational Research*, 10(2).

- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Sage.
- Önder, A. (2016). *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Peker Ünal, D. (2010). İlköğretim Öğretmenlerine Yönelik Web Tabanlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı, *[Yayınlanmamış doktora tezi]*. Ankara Üniversitesi.
- Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları, *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 43-58.
- Tekerek, N. (2006). Oyun Kavramından Dramaya, Dramadan Dramatik Eğitime, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 22, 47-73.
- Uçuş, Ş. (2009). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşme'ye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerin Görüşleri, *[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]*. Hacettepe Üniversitesi.
- Ulubey, Ö. Koçer, E. & Toraman, Ç. (2013). Problems and Solutions Onimplementation of Civilization and Democracy Education Program, Publised from, European Conference on Curriculum Studies-Future Directions: Uncertainty and Possibility. Minho University.
- UNICEF, 2008 Raporu, <https://www.unicef.org/turkiye/>.
- Unutkan, Ö. P. (2008). *İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Eğitimi*, A. Oktay (Der.), Eğitim Bilimine Giriş. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Waldron, F. ve Ruane, B. (2010). *Human Rights Education: Reflections on Theory and Practice*, Dublin: Liffey Press.
- Washington, F. (2010). 5-6 Yaş Grubu Çocuklarına Uygulanan Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programının Etkililiğinin İncelenmesi, *[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]*. Marmara Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, F. ve Acaroğlu, H. (2022). Sınıf Öğretmenlerinin Drama Yöntemini Kullanma Yeterliklerinin İncelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 523-5.